

Dr Ewa Kopeć – KUL STAŁOWA WOLA

ZNACZENIE OBECNOŚCI OJCA DLA PRAWIDŁOWEGO ROZWOJU DZIECKA W WIEKU WCZESNOSZKOLNYM

Ur. w 1975 r. w Nowej Dębie (Polska). W l. 2004 - 2009 studia w Wyższej Szkole Prawa i Administracji w Przemyśle, Zamiejscowy Wydział Prawa i Administracji w Rzeszowie. W l. 1999 – 2010 praca w prywatnej firmie na stanowisku administracyjnym. Następnie w 2010 – 2011 podinspektor w Starostwie Powiatowym w Kolbuszowej. Jednocześnie, od 2001 roku aktywna praca na rzecz organizacji pozarządowej o charakterze pracy społecznej poprzez realizację różnych działań natury wychowawczo – opiekuńczej oraz edukacyjno – sportowej. W l. 2009 - 2010 Podyplomowe Studia Pedagogiczne na Uniwersytecie Rzeszowskim. Obrona pracy doktorskiej z pedagogiki pt. „Wiedza pedagogiczna rodziców dzieci w wieku wczesnoszkolnym (na podstawie badań w powiecie kolbuszowskim)” w 2012r na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (Wydział Nauk Społecznych). Zainteresowania: podejmuje badania naukowe z zakresu pedagogiki rodziny, zwłaszcza wiedzy pedagogicznej rodziców, zajmuje się specyfiką rozwoju, wychowania i edukacji dziecka w wieku wczesnoszkolnym, autorka kilkunastu artykułów naukowych, brała udział w licznych konferencjach pedagogicznych krajowych oraz zagranicznych. Od 2012r. wykładowca na Wydziale Zamiejscowym Nauk o Społeczeństwie w Stałowej Woli.

Jak uczy doświadczenie, nieobecność ojca powoduje zachwianie równowagi psychicznej i moralnej ...
Nade wszystko tam, gdzie warunki społeczne i kulturalne łatwo skłaniają ojca do pewnego uwolnienia się od zobowiązań wobec rodziny i do mniejszego udziału w wychowaniu dzieci, konieczne jest odzyskanie społecznego przekonania, że miejsce i zadanie ojca w rodzinie i dla rodziny mają wagę jedyną i niezastąpioną¹.

Jan Paweł II.

Rodzina jako podstawowa wspólnota społeczna rodziców i dzieci jest powszechnie uznawaną naturalną formą życia ludzkiego, realizującą potrójny cel. Pierwszym z nich jest troska o zabezpieczenie codziennego życia swych członków, nie tylko materialnego, ale także duchowego, drugim jest urodzenie

i wychowanie dzieci, trzecim tworzenie podstawowej „komórki” wraz z jej niezbywalnymi prawami². Spośród wielu środowisk wychowawczych właśnie rodzina posiada największy wpływ na kształtowanie osobowości dziecka oraz prawidłowy, wszechstronny rozwój we wszystkich jego aspektach. Jest to natu-

¹ Jan Paweł II. *Adhortacja Apostolska Familiaris Consortio (Mężczyzna jako mąż i ojciec)*. Wrocław 2000 s. 50.

² M. A. Krąpiec. *Rozważania o wychowaniu*. Lublin 2010 s. 110.

ralne, pierwsze i niezastąpione miejsce, w którym dziecko otoczone indywidualną opieką ma możliwość zaspokajania wszystkich swoich potrzeb. Najbardziej korzystne warunki do pełnienia funkcji wychowawczej ma rodzina pełna³, złożona z obojgu rodziców oraz dzieci połączonych ze sobą silną więzią emocjonalną, w której przestrzegane są normy, zasady, wartości i ideały⁴. Każde dziecko potrzebuje obojga kochających rodziców, którzy obdarzą je prawdziwym uczuciem i uznaniem, będą je doceniać i akceptować. Dzięki temu będzie się ono czuło potrzebne, kochane i chciane. Dziecko samo szuka miłości rodziców, oczekuje z ich strony pomocy, wsparcia, zapewnienia mu spokoju oraz bezpieczeństwa⁵.

W kształtowaniu osobowości dziecka w wieku wczesnoszkolnym i wspomaganiu jego rozwoju powinni uczestniczyć oboje rodzice, ponieważ do właściwego rozwoju na wszystkich jego płaszczyznach potrzebuje ono miłości i obecności ich obojga, z tego względu, że to właśnie oni są „pierwszymi dawcami wszelkich uczuć”. O ile uznaje się niezastąpioną rolę matki dla prawidłowego rozwoju dziecka i nie budzi ona żadnych wątpliwości, o tyle znaczenie roli ojca w wychowaniu

jest bardzo niedoceniane. Obecność ojca w rodzinie jest ważna dla dziecka w każdym wieku, ale szczególną wagę posiada w wieku wczesnoszkolnym, ponieważ wtedy właśnie przypada okres intensywnego rozwoju społecznego i moralnego. Obecność ojca wnosi w życie dziecka świat wartości i norm oraz daje poczucie bezpieczeństwa, zarówno jemu jak i jego matce⁶. W młodszym wieku szkolnym, obecność ojca ma istotne znaczenie, ponieważ dziecko charakteryzuje się wtedy wysokim stopniem naśladownictwa, jego rozwój jest bardzo dynamiczny i odbywa się na wszystkich jego płaszczyznach, nie tylko biologicznej, ale przede wszystkim psychicznej, zwłaszcza emocjonalnej, moralnej oraz społecznej. Obecność ojca powinna być wówczas znacząca, ale ważne jest, żeby świadomie i odpowiedzialnie pełnił on swoje role, a zadania realizował w sposób prawidłowy i korzystny dla dziecka, które to w tym wieku rozpoczyna właśnie naukę szkolną i z tego względu jest ono szczególnie podatne na różnego typu zaburzenia emocjonalne, czy zaburzenia w zachowaniu mogące powodować problemy w podjęciu obowiązków szkolnych⁷, do których dziecko dopiero się przystosowuje i może mieć

³ Przyjmuje się, że rodziną pełną jest taka, w której rodzice są związani formalnie związkiem małżeńskim, sakramentalnym, konkordatowym, cywilnym, zamieszkują wspólnie i wychowują swoje dzieci. Rodzina pełna może tworzyć różnorodny obraz i stanowić różnorodne środowisko wychowawcze. Pojęcie rodziny pełnej jako środowiska wychowawczego, oznacza tylko tyle, że w niej zamieszkują wspólnie małżonkowie ze swoimi dziećmi, cała reszta będzie już uwarunkowana wieloma czynnikami zależnymi bądź niezależnymi, które mogą ulegać zmianie w ciągu życia rodziny (T. Olearczyk. *Sieroctwo i osamotnienie. Pedagogiczne problemy kryzysu współczesnej rodziny*. Kraków 2008 s. 25).

⁴ M. Łobocki. *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków 2009 s. 101 - 103.

⁵ A. Błasik. E. Dybowska. *Rodzicielstwo i jego znaczenie dla procesu wychowania dziecka*. [w:] *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*. Red. A. Błasik. E. Dybowska. Kraków 2010 s. 105 - 127.

⁶ T. E. Olearczyk. *Sieroctwo i osamotnienie. Pedagogiczne problemy kryzysu współczesnej rodziny*. Kraków 2008 s. 194.

⁷ E. Lisowska. *Pedagogiczna diagnoza rodziny*. W: *Zagrożenia współczesnej rodziny*. Red. E. Lisowska. Kielce 2008 s. 9-19.

z tym trudności. Młodszy wiek szkolny jest dla dziecka ważnym okresem. Kończy się wówczas dla niego wiek beztrudnego dzieciństwa, w którym czas spędzało głównie na zabawie i z rodzicami, a zaczynają się dla niego obowiązki związane z chodzeniem do szkoły, gdzie przebywa wśród obcych ludzi. Początkowo, może czuć się z tego powodu nieswojo i oczekuje wówczas wsparcia oraz uwagi ze strony rodziców, zwłaszcza ojca. W tym istotnym dla dziecka okresie ojciec, jako osoba niezwykle ważna w jego życiu, powinien być obecny, poświęcając mu wiele uwagi, dodając otuchy i odwagi, ponieważ pierwsze lata szkolne decydują o stosunku dziecka do dalszej nauki oraz kształtują jego charakter na całe dorosłe życie. W tym wieku dziecko charakteryzuje się wysokim stopniem naśladownictwa, dlatego potrzebuje odpowiedniego wzoru zarówno matki jak i ojca. Oczekuje się, że dziecko będzie naśladować w dorosłym życiu konstruktywne wzory postępowania swoich rodziców, zwłaszcza ojca, który powinien być dla dziecka autorytetem⁸. W ten sposób będzie ono również przejmować jego system wartości i norm, dlatego obecność i wsparcie ojca niewątpliwie służy doskonaleniu jego osobowości oraz prawidłowemu rozwojowi⁹.

Rozważając rolę ojca warto pokrótce uświadomić sobie, że współcześnie występuje kryzys, który dotyczy faktycznego miejsca ojca w rodzinie, oraz „modelu” ojca, czyli rozumienia ojcostwa. Wynika on z przemian politycznych oraz społeczno – kulturalnych występujących na przełomie XX i XXI wieku w Europie i na świecie, które nie ominęły także i naszego kraju. Otwarcie granic z Polską umożliwiło nie tylko wymianę ekonomiczną, ale pozwoliło poznać inne kultury, zwyczaje oraz obyczaje, a otwarcie rynków pracy umożliwiło stałą lub okresową migrację zarobkową, która spowodowała przejście obcego stylu życia i kultury. Jest to widoczne szczególnie w zmianach relacji międzysobowych oraz pełnionych rolach społecznych, w tym tych najważniejszych: roli matki i ojca, które uznaje się za komplementarne i wzajemnie się uzupełniające¹⁰. Pytanie o „ojca” towarzyszy ludzkiej historii zawsze, ponieważ stale szukano jego ideału i porównywano go z rzeczywistością. Jednak w ostatnich 30-tu latach obraz ojca został w literaturze, a przede wszystkim w kinie, „sponiewierany”. Ojciec jest tu ukazywany jako ktoś słaby, nieodpowiedzialny, nierzadko pijak oraz egoista, nadużywający siły, stosujący przemoc wobec żony i dzieci¹¹. Często

⁸ Autorytet (łac. autor, auctor – sprawca, doradca) – ten, który daje gwarancję, który jest godzien uznania i któremu ufamy. Auctoritas oznacza tyle, co gwarant, dający pewność, i to zarówno w odniesieniu do rzeczy, jak i osób. W rzymskim prawodawstwie rozumiano przez to pojęcie pewną legalną własność, a także przykład, model, godność, respekt. Na przykład senat, w którym zasiadali starcy (senes), filozofowie, prawnicy, ludzie doświadczeni, posiadał auctoritas i był instancją udzielającą wiarygodnych porad, o które zwracali się zainteresowani i dobrowolnie przychodzący petenci. W odróżnieniu od „autorytetu senatu” mówiono w starożytnym Rzymie o „magistracie miasta”, który miał potestas, a więc władzę wykonawczą i polityczną (M. Nowak. *Teorie i koncepcje wychowania*. Warszawa 2008 s. 501).

⁹ J. Kułaczkowski. *Pedagogika rodziny. Teoria wychowania w rodzinie*. Warszawa – Łomianki 2009 s. 62-66.

¹⁰ M. Duda. *Kryzys ojcostwa*. [w:] *Odpowiedzialne rodzicielstwo wobec wyzwania XXI wieku*. Red. M. Duda. Kraków 2010 s. 213.

¹¹ A. L. Trujillo. *Ojcostwo Boga jako model ojcostwa w rodzinie*. [w:] „Abba” Ojciec. Wrocław 1998 s. 33-35.

też mówi się o „pokoleniu bez ojców”, o problemie nieobecności ojców w rodzinie z powodu nadmiaru pracy lub o jego trudnej pozycji z powodu braku pracy. Nierzadko spotyka się ojca samotnie wychowującego dzieci i nader często ojczyrna, czyli ojca dla dzieci swojej żony w powtórnym małżeństwie. W obecnych czasach mowa jest również o ojcach, którzy porzucili swoje rodziny¹². Na uwagę zasługują w tym temacie dwie kwestie: nieobecność ojca w rodzinie spowodowana jego ucieczką w życie zawodowe, zajętego własną karierą i zarabianiem pieniędzy, często za granicą oraz dewaluacja samego ojcostwa. Współczesne media lansują postać mężczyzny miękkiego, uczuciowego, sfrustrowanego wobec oczekiwań jakie stawia mu społeczeństwo¹³. Należy wspomnieć także o feministycznych atakach na rolę i rozumienie ojca¹⁴. Z jednej strony promuje się wzorzec ojca zaangażowanego fizycznie i emocjonalnie w wychowanie dziecka, z drugiej podkreśla się samowystarczalność macierzyństwa. Emancypacja kobiet oraz silne dążenie do niezależności doprowadziły do odstawienia ojca na tzw. „boczny tor”, jest on traktowany jako „mężczyzna do towarzystwa”, partner seksualny, a jeżeli ojciec to jako pomocnik do opieki nad dzieckiem, a nie wzorzec i autorytet¹⁵. Wobec tej smutnej

rzeczywistości można dziś mówić o „pogubieniu w ojcostwie”¹⁶.

Definiując słowo ojciec, należy skrzętać z kilku co najmniej określeń. Według słownika języka polskiego ojciec to „mężczyzna mający własne dziecko (dzieci)”, zaś ojcostwo to „fakt, że ktoś jest ojcem”¹⁷. Inna definicja ojcostwa podaje, że „ojcem jest ten, któremu dziecko jest prawnie przypisane”. W znaczeniu potocznym ojcem jest mężczyzna, który faktycznie opiekuje się dzieckiem, natomiast w aspekcie ojcostwa biologicznego „ojcem jest ten, który miał biologiczny udział w poczęciu dziecka”. Ojcostwo to jednak nie tylko spłodzenie i uczestniczenie w wychowywaniu dziecka, to wymagające zadanie na całe życie”¹⁸. Same definicje słownikowe jednak niewiele wyjaśniają, dlatego ważne staje się głębsze rozważanie nad byciem ojcem. Zdaniem P. Kociołka być ojcem to znaczy przyjąć dar ojcostwa od Boga, który powierza go mężczyźnie z misją obdarowania nim rodziny. Stąd odpowiedzialność każdego mężczyzny za przyjęcie tego daru i rozwinięcie go. Rodzina pozbawiona ojca jest nieszczęśliwa, ale też nie każdy dom mający tatę doznaje z tego powodu szczęścia. Stawanie się ojcem wymaga od mężczyzny podjęcia trudu rozpoznawania najgłębszych oczekiwań dzieci

¹² J. Krucina. *Zagubione ojcostwo we współczesnej społeczności*. [w:] „Abba” *Ojciec*. Wrocław 1998 s. 80.

¹³ M. Duda. *Kryzys ojcostwa*. [w:] *Odpowiedzialne rodzicielstwo wobec wyzwań XXI wieku*. Red. M. Duda. Kraków 2010 s. 214.

¹⁴ J. Meany, *Feministyczne ataki na ojcostwo*. [w:] *Międzynarodowy Kongres „O godności ojcostwa”*. Gdańsk 2000 s. 139-146.

¹⁵ M. Duda. *Kryzys ojcostwa*. W: *Odpowiedzialne rodzicielstwo wobec wyzwań XXI wieku*. Red. M. Duda. Kraków 2010 s. 214 - 215.

¹⁶ B. Mierzwiński. *Ojciec*. [w:] *Słownik Małżeństwa i Rodziny*. Red. Ozorowski E. Warszawa – Łomianki 1999 s. 315-316.

¹⁷ Słownik Języka Polskiego. *Ojciec*. PWN Warszawa 1978.

¹⁸ J. Pulikowski. *Warto być ojcem*. Poznań 1998 s. 11- 18.

i żony oraz pracy nad sobą w dochodzeniu do takiego ojcostwa, jakiego są oni spragnieni¹⁹. Rozwój roli ojca to proces nabywania nowej świadomości, przyjęcia i uczenia się jej. To odpowiedzialna praca nad rozwojem własnej osobowości i życia duchowego. Ojcostwo jest dla mężczyzny bardzo trudnym testem²⁰. Być ojcem rodziny oznacza równocześnie być mężem dla żony, matki swoich dzieci i wraz z nią troskliwie i starannie pracować nad zapewnieniem odpowiedzialnego, prawdziwego rodzicielstwa, które tylko oboje mogą stworzyć.

W otaczającej nas współczesnej rzeczywistości, w której trzeba się mierzyć z różnymi trudnościami natury gospodarczej, ekonomicznej i z wciąż wzrastającym bezrobociem, znacząco nasiliły się różnego rodzaju zjawiska dysfunkcyjności rodziny, coraz większej liczby rozwodów lub separacji, co w dużym stopniu przyczynia się do kryzysu ojcostwa. W pogoni za pracą czy sukcesem zawodowym, najcenniejsze dla człowieka relacje emocjonalne ze współmałżonkami i dziećmi, zostają odłożone na dalszy plan. Zbyt często zapomina się, że zachowanie bliskich relacji pomiędzy rodzicami, czyli ojcem i matką, w istotny sposób wpływa na życzliwość relacji ojca do dziecka. Tymczasem, rodzice po całodziennym „gonitwie” w pracy zwykle wracają do domu nie tylko zmęczeni, ale często nawet rozdrażnieni i zdenerwowani, co powoduje narastanie napięcia, dlatego w celu uniknięcia konfliktów coraz mniej czasu spędzają oni w domu z dziećmi. Natomiast nie bez znaczenia jest prawidłowa więź dziecka z wła-

snym ojcem oraz jego stała obecność w rodzinie. Dla przykładu można przywołać, co prawda dość odległą w czasie sytuację, ale na jej podstawie można wyciągnąć wnioski. Przykład ten dotyczy okresu II wojny światowej, kiedy to wielu ojców zmuszonych było opuścić dom i rodziny, aby uczestniczyć w działaniach wojennych. Dzieci wychowywane w tym czasie bez ojca, w porównaniu z tymi z pełnych rodzin, cechowały się większą ilością zaburzeń w zachowaniu, większą lękliwością oraz negatywnym nastawieniem wobec innych osób²¹. Należy zwrócić przy tym uwagę, że dość istotna jest tu obecność ojca w młodszym wieku szkolnym, kiedy to dziecko intensywnie zwraca uwagę na swojego ojca, chętnie z nim przebywa, uczy się obok niego, czy bawi wraz z nim, naśladuje go wówczas w jego zachowaniach. Ważne są też inne okresy rozwojowe dziecka np. wiek przedszkolny, kiedy rozwija się poczucie odrębności płci. Z tego też względu niezbędna jest obecność w rodzinie zarówno matki, jak i ojca. Ojciec prezentuje wzorzec do naśladowania na wielu płaszczyznach życia człowieka. Swoją osobowością, siłą, mądrością, zachowaniem i postawą kreuje rolę, jakie w przyszłości będzie realizował jego syn, ale i córka, wybierając mężczyznę na swojego męża. Ojciec w wychowaniu dzieci, w odróżnieniu do matki bardziej kieruje się rozsądkiem niż emocjami czy uczuciami, przez to znacznie lepiej tworzy więź psychiczną i duchową. Tym samym role te wzajemnie się uzupełniają. Należy przy tym podkreślić, że potrzeba ojcowskiego

¹⁹ P. Kociołek. *Odkrywanie daru ojcostwa*. [w:] *Ojcostwo*. Red. J. Augustyn. Kraków 1998 s. 122-146.

²⁰ K. Pospiszył. *O miłości ojcowskiej*. Warszawa 1976 s. 16-29.

²¹ J. Śledzianowski. *Rodzina międzypokoleniowa w Polsce na progu XXI wieku*. Kielce 2008 s. 32.

wsparcia w zasadzie przez całe życie dziecka nigdy całkiem nie zanika²².

W obliczu kryzysu wychowawczego we współczesnej rodzinie, który wyraża się w braku zrozumienia przez ojców ich zadań wychowawczych i poczucia odpowiedzialności za nie, zasadną i potrzebną staje się próba określenia zadań wychowawczych ojca wobec dzieci²³. Przeprowadzone w roku 2011 na terenie powiatu kolbuszowskiego badania naukowe²⁴, których przedmiotem była wiedza pedagogiczna rodziców dzieci w wieku wczesnoszkolnym wykazały, że

poziom realizacji poszczególnych zadań wychowawczych w badanych rodzinach różni się z uwagi na płeć rodziców, zestawienie uwzględniające te różnice przedstawia tabela 1.

Na podstawie powyższych danych można wnioskować, że w swoich działaniach wychowawczych to matki przykładają większą uwagę na realizowanie poszczególnych zadań rodzicielskich np. przekazywanie dziecku wartości, norm i zasad (58,1%) oraz angażowanie dziecka do czynności i obowiązków domowych (56,3%). Może to oznaczać, że

Tab. 1. Płeć rodziców a określenie przez nich zadań wychowawczych

Zadania wychowawcze realizowane w rodzinie	Płeć				Ogółem	
	Matki		Ojcowie		N	%
	N	%	N	%		
zaspokajanie podstawowych potrzeb biologicznych i psychicznych dziecka	188	43,7	22	31,4	210	42,0
dostarczanie wzorów zachowań	127	29,5	13	18,6	140	28,0
przekaz wartości, norm i zasad	250	58,1	22	31,4	272	54,4
angażowanie dziecka do czynności i obowiązków domowych	242	56,3	22	31,4	264	52,8
opieka i kontrola wobec dziecka	172	40,0	22	31,4	194	38,8
rozbudzanie zainteresowań i potrzeb kulturowych	118	27,4	13	18,6	131	26,2
przygotowanie do podjęcia ról zawodowych i społecznych	62	14,4	13	18,6	75	15,0
rozwijanie szacunku do tradycji narodowych	106	24,7	8	11,4	114	22,8
Inne	0	0,0	0	0,0	0	0,0
brak odpowiedzi	3	0,7	5	7,1	8	1,6

* tabela nie sumuje się do 100%, ponieważ respondenci wybierali po kilka odpowiedzi.

²² B. Więckiewicz. *Zmiana wartości dziecka w rodzinie w procesie przemian społeczno-gospodarczych*. W: *Rodzina. Wartości. Przemiany*. Red. M.E. Ruszel. Stalowa Wola – Rzeszów 2010 s. 15-24.

²³ J. Kułaczkowski. *Przygotowanie córki do życia rodzinnego jako zadanie wychowawcze ojca w ujęciu Księgi Syracha*. „Edukacja, Wychowanie, Resocjalizacja”. Bielsko – Biała. nr 2011 s. 96 – 106.

²⁴ W oparciu o zasady dotyczące metodologii badań naukowych w niniejszej pracy określony został przedmiot badań czyli wiedza pedagogiczna rodziców dzieci w wieku wczesnoszkolnym oraz ich cel, którym było określenie stanu tej wiedzy. W postępowaniu badawczym skorzystano z metody sondażu oraz ankiety jako techniki badawczej. Badania naukowe zostały przeprowadzone w 2011r w województwie podkarpackim na terenie powiatu kolbuszowskiego w 21 szkołach podstawowych. Badaniami objęto 500 rodziców dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Na podstawie zebranego materiału badawczego dokonano analizy uzyskanych danych za pomocą programu Microsoft Excel 2010, w tabelach uwzględniono wartości liczbowe oraz procentowe. Kompleksowe wyniki z przeprowadzonych badań ukazały się w publikacji pt. *Wiedza pedagogiczna rodziców dzieci w wieku wczesnoszkolnym (na podstawie badań w powiecie kolbuszowskim)*, Lublin 2012.

głównie one starają się wpajać dzieciom wartości ideowe wynikające z powszechnie stosowanych zasad i norm, takie jak: dobro, piękno, miłość, sprawiedliwość, ponadto wdrażają one dzieci do wykonywania czynności domowych, przez co uczą ich obowiązkowości oraz szacunku do pracy. Warto przy tym zaznaczyć, że poprzez wspólną pracę rodzice więcej czasu spędzają z dziećmi, co jest ważne zarówno dla dzieci jak i rodziców. Najrzadziej realizowanym przez matki zadaniem wychowawczym jest przygotowanie dziecka do podjęcia ról zawodowych i społecznych (14,4% wskazań) w przeciwieństwie do ojców, którzy bardziej licznie wskazywali na wykonywanie tego zadania. Uzyskane dane empiryczne dowodzą, że ojcowie zazwyczaj realizują wymienione zadania wychowawcze w różnym stopniu, jednak w mniejszym niż matki. Najmniej uwagi poświęcają rozwijaniu w dziecku szacunku do tradycji narodowych (11,4% wskazań), które polega między innymi na przekazywaniu dziecku podstaw polskiej kultury czy historii Polski, obchodzeniu świąt narodowych, chodzeniu do Kościoła czy

szacunku do symboli narodowych - flagi lub godła Polski²⁵.

Ponieważ posiadanie właściwych umiejętności wychowawczych jest ważne w prawidłowym wypełnianiu zadań wynikających z funkcji rodzicielskiej, postanowiono także dokonać analizy uzyskanych wyników badań w tym zakresie. Opracowanie to jest przedstawione w tabeli 2.

Na podstawie opracowanych wyników badań (tab.2) można wnioskować, że dla większości badanych ojców ważną umiejętnością dobrego rodzica jest mądre wspieranie procesu usamodzielniania się dziecka (44,3% wskazań), tymczasem badane matki częściej wskazywały umiejętność nawiązywania efektywnej współpracy z dzieckiem (66,5% odpowiedzi). W pozostałych kwestiach, to matki liczniej od ojców wskazywały na poszczególne umiejętności dobrego rodzica jako wychowawcy. Z przykrością można stwierdzić, że umiejętność wyrażania oczekiwań i ograniczeń by były one przez dziecko respektowane została określona tylko przez 8,6% badanych ojców. Na uwagę zasługuje także fakt, że

Tab. 2. Płeć rodziców a określenie przez nich umiejętności wychowawczych

Umiejętności wychowawcze rodziców jako wychowawców	Płeć				Ogółem	
	Matki		Ojcowie			
	N	%	N	%	N	%
umiejętność aktywnego wspierającego słuchania	152	35,3	15	21,4	167	33,4
nawiązywanie efektywnej współpracy z dzieckiem	286	66,5	25	35,7	311	62,2
modyfikowanie nieodpowiednich zachowań dziecka bez stosowania form przemocy	143	33,3	18	25,7	161	32,2
wyrażanie oczekiwań i ograniczeń by były one przez dziecko respektowane	82	19,1	6	8,6	88	17,6
mądre wspieranie procesu usamodzielniania się dziecka	222	51,6	31	44,3	253	50,6
inne	0	0,0	0	0,0	0	0,0
nie wiem	4	0,9	9	12,9	13	2,6
brak odpowiedzi	2	0,5	2	2,9	4	0,8

* tabela nie sumuje się do 100%, ponieważ respondenci wybierali po kilka odpowiedzi.

wśród 13 ankietowanych, którzy nie wiedzieli jakie umiejętności należy wskazać 9 osób to byli ojcowie.

Opracowane wyniki uzyskanych danych empirycznych wskazują więc na to, że badani ojcowie swoje zadania wychowawcze realizują w mniejszym stopniu niż matki, ponadto mają trudności w określaniu umiejętności wychowawczych potrzebnych do prawidłowego realizowania procesu wychowawczego dziecka. Analizując tę sytuację można wnioskować, że ojcowie zbyt mało czasu spędzają z dziećmi, w którym mogliby dać odczuć im swoje pozytywne emocje. Tymczasem dziecko, które otrzymuje od ojca miłość, troskę i akceptację jest bardziej uczuciowe, życzliwe, łatwiej nawiązują bliskie relacje z innymi. Natomiast, gdy dziecko pozbawione jest kontaktu z ojcem lub kontakt ten jest ograniczony staje się bardzo ubogie w okazywanie tych uczuć. Jeżeli w okresie wczesnego dzieciństwa dziecko zostało pozbawione miłości ojcowskiej, to znacząco maleje u niego poczucie bezpieczeństwa oraz zaufania. Natomiast w dalszym etapie rozwojowym, sytuacja taka może prowadzić nawet do ukształtowania wrogiej postawy i emocjonalnego dystansu wobec świata. Dawniej uważano, że największy wpływ na wychowanie dziecka ma matka. Obecnie różne badania dowiodły, że ojciec także znacząco wpływa na kształtowanie postaw dziecka. Świadczy to o tym, jak wielka jest odpowiedzialność ojca, który reprezentuje sprawiedliwość, a zapewniając rodzinie bezpieczeństwo jest wyrazicielem i uosobieniem dobroci²⁶, dlatego dziecko potrzebuje stałej obecności ojca.

Dziecko już w momencie urodzenia przejawia wiele potrzeb, które są lub

nie są zaspokajane, co ma wpływ na rozwój jego osobowości oraz zachowanie. Badania psychologiczne wykazały, że brak ojca w rodzinie powoduje w osobowości dziecka pojawienie się tzw. „zespołu braku ojca”²⁷. Warto przytoczyć w tym miejscu niezwykle bolesne wypowiedzi młodzieży na temat ojców nieobecnych w ich życiu lub nie angażujących się w wychowanie jakie zostały opublikowane w książce Księdza Józefa Stali pt. „Dzisiejsza młodzież powiedziała, że...”

„To osoba, o której nie lubię mówić. Może i chciałabym o nim więcej napisać, ale widuję się z nim tylko raz na kilka lat – z jego winy” (Anna, 1. 16)

„Wolałbym się na jego temat nie wypowiadać” (Tymoteusz, l. 17)

„Też jest dla mnie ważny, mimo, że mało czasu spędza z nami i można powiedzieć, że nie znam go tak dobrze. Ponieważ pracuje, nie ma go w domu za często, ale mimo to i tak bardzo go kocham” (Joanna, l.17)

„To jedna z osób, której najbardziej nie lubię. Mój tato (ojciec), to osoba, z którą nie potrafię się dogadać i kłócę się z nim. On mnie nie znosi, gdyż jestem dzieckiem nie chcianym. Mimo, tego stara się mi tego nie okazywać, ale ja czuję, że on mnie nie kocha. Ja również go nie kocham. Nawet go nie lubię” (Edyta, l. 17)

„Nic nie powiem, gdyż ten temat bardzo mnie boli. (Konstanty, l. 18)

„Jest nieodpowiedzialnym człowiekiem. Czasami mi się wydaje, że to ja jestem rodzicem i muszę go uspokajać, aby się zachowywał jak dorosły. Ale i tak go kocham” (Karolina, l. 18)

„Wyjechał za granicę. Nie widziałyśmy go od trzech lat. Gdy jeszcze był w domu, to był całkiem fajny. Teraz często do nas

²⁶ K. Pospiszyl. *Ojciec a rozwój dziecka*. Warszawa 1980 s. 99 - 105.

²⁷ S. Kozak. *Sieroctwo społeczne*. Warszawa 1986 s. 71 – 81.

dzwoni, interesuje się nami, a najbardziej moją szkołą” (Julia l. 18)

„Nie jest najlepszym autorytetem. Odszedł ode mnie i od mamy cztery lata temu. Pomimo tego, że się z nim widuję, nie będę już nigdy w stanie mu zaufać. Moim ojcem jest teraz tylko Bóg” (Anna, l. 18)

„Bardzo go kocham, choć jest mało czuły dla nas i nie umie okazywać uczuć” (Monika, l. 18)

„Nie mam z nim zbyt dobrego kontaktu. Chyba go kocham. Nie pije, nie bije, zarabia na nas” (Julia, l.18)

„Czasem interesuje się, co u mnie słychać” (Zenek, l. 18)

„Wyjechał za granicę i nie interesuje się zbytnio nami. Więcej nic o nim nie wiem, bo nie utrzymuje z nami kontaktu. Jednak, nie wiem dlaczego, ale go kocham” (Frania, l.18)²⁸.

Pragnienie ojcowskiej miłości jest głęboko wpisane w każdego człowieka, także człowieka dorosłego. Potrzebują jej jednak w sposób szczególny dzieci i młodzież w okresie wczesnego dzieciństwa oraz dojrzewania. Każde dziecko, które nie ma życzliwych i pogodnych relacji z własnym ojcem, przeżywa „głód ojca”²⁹. Ojcowie często nie są w pełni świadomi, jak bardzo spostrzegawcze są dzieci, ile emocji, myśli i uczuć budzi w nich osoba ojca. Bez ojcowskiej miłości dziecko czuje się obce i wyizolowane od otoczenia, jest nieufne wobec świata oraz ludzi³⁰. Brak miłości ojcowskiej opóźnia rozwój społeczny i moralny dziecka. Powoduje liczne zahamowania i lęki, obniża skuteczność metod wychowawczych

i jakość kontaktów. Miłość matki nie jest wystarczająca, gdyż jest ona dla dziecka naturalna, oczywista i nie trzeba się o nią starać³¹. I chociaż miłość ojcowska jest inna od miłości matki, bywa ona dla dziecka nie mniejszym źródłem radości i szczęścia³², dlatego przekonanie o konieczności uczestnictwa ojca w procesie wychowawczym dziecka należy do najbardziej rozpowszechnionych prawd natury pedagogicznej, psychologicznej i socjologicznej³³. Choć wielu mężczyzn pogubiło się w pełnieniu swojej ojcowskiej roli, to jednak należy mieć nadzieję, że nie zatracili oni głębokiego pragnienia posiadania i wychowania dzieci³⁴.

Ojciec jest osobą w rodzinie, która reprezentuje mądrość, zasady, odpowiedzialność, stabilność i równowagę emocjonalną. Zadaniem ojca jest wprowadzenie dziecka w świat zewnętrzny, jest on przedstawicielem społeczeństwa oraz norm moralnych, które dziecko powinno nabyć. Ojciec jest dla dziecka nauczycielem odpowiedzialności i sumienności, to najodpowiedniejszy wzór do naśladowania dla dziecka w wieku wczesnoszkolnym. Ojciec wychowując dziecko metodą własnego przykładu powinien uczyć sposobów odnoszenia do matki i innych osób. Jego wartości stają się w trakcie rozwoju moralnego, który jest wzmożony na etapie wczesnego dzieciństwa, wartościami dziecka. Powinien realizować zasady wychowania moralnego, które dotyczy nie tylko charakteru i wyrabiania określonych spraw-

²⁸ J. Stala. *Dzisiejsza młodzież powiedziała, że...* . Kielce 2006 s. 95 – 98.

²⁹ J. Augustyn. *Ojcostwo. Aspekty pedagogiczne i duchowe*. Kraków 2006 s. 7.

³⁰ J. Witczak. *Ojcostwo bez tajemnic*. Warszawa 1987 s. 14 - 19.

³¹ J. Augustyn. *Dojrzewanie do ojcostwa*. [w:] *Ojcostwo*. Red. J. Augustyn. Kraków 1998 s. 7-19.

³² Augustyn J. *Ojcostwo. Aspekty pedagogiczne i duchowe*. Kraków 2006 s. 7.

³³ A. Jankowska. *Ojcostwo końca wieków*. [w:] „Forum Oświatowe”. 2000 nr 1 s. 103-133.

³⁴ Augustyn J. *Ojcostwo. Aspekty pedagogiczne i duchowe*. Kraków 2006 s. 7.

ności, lecz również wolnego i świadomego działania, podejmowania decyzji, w których człowiek ustosunkowuje się do wartości, celów, swojego przeznaczenia, postaw, aktywności oraz odpowiedzialnego i wolnego wyboru³⁵.

Ojciec jest ważnym nauczycielem życia zarówno dla syna jak i dla córki. Dla syna w bardzo konkretnych sprawach: w sporcie, majsterkowaniu, codziennych sprawach np. jak myć samochód. W czasie zabaw pobudza jego ambicję oraz rozbudza ducha rywalizacji³⁶. Dla rozwoju dzieci ojciec posiada nieco odmienne znaczenie. Inne dla synów a inne dla córek, ale dla obojga jest wzorem męstwa, odwagi i odpowiedzialności, wzorem mężczyzny. Ojciec jest szczególnie ważny w wychowaniu syna, ponieważ patrząc na ojca poznaje on rolę mężczyzny w rodzinie, obserwuje czym się zajmuje, za co jest odpowiedzialny, poznaje sposoby rozwiązywania konfliktów domowych, czy innych problemów życiowych, jaki ma stosunek do żony i dzieci. Ojciec przede wszystkim uczy syna szacunku do matki i do innych kobiet³⁷. Jeżeli chodzi o córki, ojciec staje się dla nich modelem mężczyzny, tworzy zasadnicze podstawy wyobrażenia o mężczyznach, kształtuje ideał oraz rolę mężczyzny w życiu kobiety, jest wyznacznikiem pozycji męża w rodzinie i społeczeństwie. Ojciec jest pierwszym mężczyzną w życiu córki, dlatego jego zadaniem jest otworzenie jej serca na miłość, powinien być dla niej wzorem mężczyzny budzącego poważanie. Córka, która posiada dobry kontakt z ojcem nabiera szacunku dla samej sie-

bie, uczy się cieszyć swoją kobiecością i akceptuje ją. Ojciec jako pierwszy bliski mężczyzna w jej życiu staje się ważnym odniesieniem dla jej kobiecości. Matka jest dla dziewczyny pierwszym wzorem kobiecości i głównym obiektem identyfikacji. Natomiast ojciec może pomóc kształtować córce tożsamość płciową jako ktoś „inny” niż kobieta – jako mężczyzna³⁸. Uczucie ojca córka znajduje w pełnym miłości i ufności spojrzeniu oraz w sposobie w jaki na nią patrzy³⁹.

Zdaniem Grochocińskiej, dzieci pozbawione kontaktu z ojcem na etapie intensywnego rozwoju odbywającego się w młodszym wieku szkolnym, charakteryzują się słabszym przystosowaniem społecznym, mają większe trudności z odnalezieniem się w grupach rówieśniczych, wybierają mniej dojrzałe zabawy, niechętnie angażują się w zabawy o charakterze współzawodnictwa i wykazują ogólnie mniejszą aktywność. Słaby związek emocjonalny dziecka z ojcem, a co za tym idzie zbyt przywiązanie do matki, mogą powodować u dziecka lęk przed szkołą, a także przed ludźmi. Obawa ta dotyczy szczególnie dziewczynek, które mogą odczuwać lęk przed mężczyznami. Obecność ojca umożliwi prawdziwą wymianę myśli, z racji tego, że dziecko, które czuje się akceptowane, kochane i szanowane, nie przejawia obaw, posiada łatwość rozmowy o swoich lękach, wątpliwościach czy problemach. Prawidłowy kontakt emocjonalny dziecka z ojcem w okresie wczesnego dzieciństwa staje się fundamentem „stabilności emocjonalnej” oraz powoduje poczucie

³⁵ M. Nowak. *Teorie i koncepcje wychowania*. Warszawa 2008 s. 568.

³⁶ A. Jankowska. *Ojcostwo końca wieków*. [w:] „Forum Oświatowe”. 2000 nr 1 s. 103-133.

³⁷ K. Pospiszyl. *O miłości ojcowskiej*. Warszawa 1976 s. 12 - 19.

³⁸ J. Śledzianowski. *Ach! ten tata...* . Kielce 2000 s. 58-59.

³⁹ A. Vanni. *Ojcowie obecni - dzieci szczęśliwe*. Poznań 2012 s. 119.

bezpieczeństwa w całym późniejszym życiu tak u dziewcząt jak i u chłopców. W odniesieniu do dziewcząt, które miały dobry kontakt emocjonalny ze swoim ojcem, relacje z chłopcami są zwykle o wiele prostsze i bardziej naturalne. Natomiast chłopcy, mający dobry kontakt emocjonalny z ojcem, znacznie łatwiej radzą sobie z poczuciem własnej wartości, z problemami natury emocjonalnej, czy seksualnej⁴⁰. Obecność ojca ma szczególnie korzystny wpływ na rozwój moralny synów, gdyż chłopcy po przekroczeniu różnego rodzaju norm w większym stopniu przejawiają poczucie winy⁴¹. Wiąż między ojcami a synami ma podstawowe znaczenie dla spokojnego dorastania chłopców w każdym aspekcie ich życia. W procesie dojrzewania synów u boku ojca znajduje się jednak jeden decydujący element, który stanowi fundament wszystkich pozostałych: ojciec powinien nauczyć syna być mężczyzną⁴¹. Inne pozytywne zjawiska dobrego kontaktu dzieci z ojcem to łatwiejsze odnajdywanie satysfakcji zawodowej, osobistej, prawidłowe rozumienie świata, społeczeństwa i rodziny⁴².

Warto przy okazji analizy obecności ojca w rodzinie zwrócić też uwagę na negatywne skutki przesadnej dominacji jego roli w rodzinie oraz surowe metody wpajania przez niego dyscypliny, które mogą powodować m. in. nieadekwatne poczucie winy u dziecka. Uznano, że najbardziej oczekiwaną postawą ojca, ze względu na wzmożony rozwój uczuć moralnych dziecka w młodszym wie-

ku szkolnym, jest postawa wychowawcza charakteryzująca się łagodnością i otwartością, która powoduje odczuwanie altruizmu i empatii, co zdecydowanie ułatwia okazywanie czułości i serdeczności dziecku⁴³.

Obecność ojca oraz jego miłość okazywana dziecku na co dzień stanowi dla niego wsparcie dla dalszego rozwoju i wyznacza kierunki tego rozwoju. Rodzic ma możliwość przeżywania wówczas radości towarzyszenia dziecku w tym rozwoju a ono czuje, że nie jest samo i ta świadomość je umacnia. Każde dziecko, tak samo bardzo jak matki, potrzebuje ojca i nie można go w żaden sposób zastąpić. Matka nie jest w stanie wyręczyć ojca w jego obowiązkach, ponieważ ich role nie są wymienne. Matka i ojciec wspólnie tworzą całość, w rezultacie powoduje to, że rozwój dziecka w rodzinie jest właściwy, a proces internalizacji wartości udany. Ma to jednak miejsce wtedy, gdy pomiędzy rodzicami a dziećmi istnieją pozytywne więzi emocjonalne, co wymaga ich fizycznej i psychicznej obecności w domu w każdym wieku dziecka, głównie w okresie wczesnoszkolnym⁴⁴.

W celu wspomagania wszechstronnego, prawidłowego rozwoju dziecka, ojcowie powinni postarać się o nabycie określonej, nie przypadkowej wiedzy pedagogicznej i psychologicznej dotyczącej jego rozwoju psychospołecznego, a także wiedzy na temat znaczącego wpływu swojej obecności na prawidłowe kształtowanie osobowości dziecka oraz zabezpieczenie jego elemen-

⁴⁰ J. Augustyn. *Dojrzewanie do ojcostwa*. [w:] *Ojcostwo*. Red. J. Augustyn. Kraków 1998 s. 7- 19.

⁴¹ K. Pospieszyl. *Ojciec a rozwój dziecka*. Warszawa 1980 s. 105.

⁴² A. Vanni. *Ojcowie obecni – dzieci szczęśliwe*. Poznań 2012 s. 147.

⁴³ Por. D. Żak. *Rola Ojca w aspekcie kontroli rodzicielskiej*, [w:] *Pedagogia Ojcostwa*, Zimny J. (red.), wyd. Instytut Medyczny im. Jana Pawła II w Szczecinie, Nr 3 (2/2011), s. 211-217.

⁴⁴ A. Jankowska. *Ojcostwo końca wieków*. [w:] „Forum Oświatowe”. 2000 nr 1 s. 103 - 133.

tarnych potrzeb, do których należy potrzeba opieki ojca⁴⁵. Jest to szczególnie ważne i potrzebne, ponieważ dzisiejsi ojcowie rodzin często bywają osobami niedojrzałymi. W sensie osobowościowym, wyraża się to w ograniczonej autonomii, skoncentrowaniu na sobie, egoizmie, w sensie moralnym, w nieprawidłowo ukształtowanym sumieniu i zachwianym systemie wartości, w sensie religijnym, charakteryzuje się zerwaniem relacji z Bogiem lub zatrzymaniu jej na poziomie okresu dziecięcego. W sensie społecznym, wynika to z tego, że mężczyzna wychowywany w kulcie łatwego i przyjemnego życia może zwyczajnie obowiązki domowe i rodzicielskie postrzegać jako stratę swego cennego czasu⁴⁶. Potrzebna jest tutaj refleksja nad świadomym i odpowiedzialnym dokonaniem męskiego wyboru, przyjęciem właściwych wartości, co nie należy do zadań łatwych. Istnieją dwa rodzaje wartości o szczególnie ważnym znaczeniu. Jedne z nich istnieją na zewnątrz człowieka, w świecie materii, w postaci gotowej lub wytwarzanej przez człowieka. Są to wszystkie wartości ekonomiczne, społeczne, cywilizacyjne i kulturowe, nazywane wartościami pozaosobowymi. Natomiast te drugie wartości można nazwać wartościami osobowymi, gdyż wyrażają one pewien nowy sposób istnienia osoby ludzkiej. I tak, jak człowiek przewyższa sobą cały świat przyrody, tak też wartości osobowe przewyższają wartości przyrodnicze, cywilizacyjne, kulturowe i społeczne⁴⁷. Dążenia ekonomiczne, dotyczące

osiągnięcia zabezpieczenia materialnego stanowią dziś w przekonaniu większości społeczeństwa główne zadanie instytucji małżeńskiej. Obserwując otaczającą nas rzeczywistość należy wnioskować, że wśród wybieranych wartości to one przyjmują najwyższą rangę, dlatego w rodzinie zaniedbane zostają wartości osobowe jako pierwszorzędne cele. Powoduje to nierzadko porzucenie obowiązków rodzicielskich na inne osoby: babcie, ciocie, nianie, instytucje lub odłożenie tych zadań na dalszy plan. Należy zgodzić się z prawdą, że dewaluacja wartości ojcostwa (także i macierzyństwa) powoduje zubożenie rozwoju człowieka. Dojrzała akceptacja ojcostwa oraz podjęcie trudu świadomego wychowania dziecka jest koniecznym warunkiem jego prawidłowego rozwoju⁴⁸.

Nieobecność ojca w rozwoju dziecka jest negatywnym „znakiem czasów”, wcześniej czasów wojen, obecnie czasów migracji ludności oraz legalizacji rozwodów. Pomimo zmiany znaczenia ojca w rodzinie, lepiej czy gorzej spełnianej przez niego funkcji ojcowskiej, jeżeli jednak jest on obecny w wychowaniu dzieci to zawsze jest przez nich rozpoznawany jako ojciec. Dziecko może nie akceptować jego zachowania, ale „ma ojca”, wie kto nim jest, wie jaki on jest, wie co chciałby u niego zmienić. Kształtuje w sobie obraz jego cech, ideał męczyzny i ojca. Zarówno syn jak i córka potrzebują jego osoby na co dzień, by mogli właściwie rozwijać swoją osobowość⁴⁹.

⁴⁵ M. Wolicki. *Rola identyfikacji w procesie internalizacji wartości w rodzinie*. [w:] *Rodzina. Wartości. Przemiany*. Red. M.E. Ruszel. Stalowa Wola – Rzeszów 2010 s. 155 – 161.

⁴⁶ K. Pospiszyl. *Ojciec a wychowanie dziecka*. Warszawa 2007 s. 7.

⁴⁷ P. Kociołek. *Odkrywanie daru ojcostwa*. [w:] Red. J. Augustyn. *Ojcostwo*. Kraków 1998 s. 122-146.

⁴⁸ J. Zimny. *Jan Paweł II i jego troska o dziecko jako dar Boga* (dostęp: <http://pedkat.pl/index.php/256-ks-zimny-jan-jan-pawel-ii-i-jego-troska-o-dziecko-jako-dar-boga>). (29.12.2012).

⁴⁹ F. Adamski. *Wychowanie w rodzinie*. Kraków 2010 s. 55-56.

To dobrze, że mówi się dzisiaj więcej o ojcu, o jego miejscu w rodzinie, o jego nie zastąpionej roli w wychowaniu dzieci, o znaczeniu jego obecności⁵⁰. Faktyczna rola ojca jest niedoceniana we współczesnym świecie a jest niezwykle ważna, ponieważ posiada głęboki wpływ na kształt odniesień człowieka do osób, do świata i do Boga. Warto na koniec tych rozważań odwołać się do słów błogosławionego Jana Pawła II, który uważał, że „fundamentalnym powołaniem rodzicielstwa jest służba życiu, rodzicielstwo jest więc darem i zadaniem zarazem, domagającym się wolnej i świadomej decyzji oraz odpowiedzialnej realizacji wpływających z niego obowiązków. Jest przestrzenią współpracy Boga i człowieka w kontynuacji dzieła stworzenia”⁵¹. Człowiek, poprzez ogromną siłę, która tkwi w jego naturze, nieustannie wyrasta ponad swoje człowieczeństwo w drodze ku wartościom. Bez tego wysiłku zatracą się rola człowieka jako ich twórcy, zatracą się sens ludzkiego istnienia⁵². Te słowa powinny być drogowskazem dla mężczyzn w celu budowania ich niezastąpionej roli ojcostwa oraz obecności ojca w życiu codziennym dziecka.

STRESZCZENIE

Każde dziecko potrzebuje obojga kochających rodziców, którzy obdarzą je prawdziwym uczuciem i uznaniem, będą je doceniać i akceptować. Dzięki temu będzie się ono czuło potrzebne, kochane

⁵⁰ D. Kornas – Biela. *Współczesny kryzys ojcostwa*. [w:] *Oblicza ojcostwa*. Red. D. Kornas – Biela. Lublin 2001 s. 171 – 192.

⁵¹ J. Nagórny. *Posłannictwo ojca w kontekście współczesności*. [w:] *Oblicza ojcostwa*. Red. D. Kornas – Biela. Lublin 2001 s. 59 – 81.

⁵² A. Świerczek. *Odpowiedzialne rodzicielstwo w nauczaniu Jana Pawła II*. [w:] *Odpowiedzialne rodzicielstwo wobec wyzwań XXI wieku*. Red. M. Duda. Kraków 2010 s. 28.

⁵³ J. Zimny. *Nowe wyzwania wychowawcze* (dostęp: <http://pedkat.pl/index.php/251-ks-zimny-janowe-wyzwania-wychowawcze>, (29.12.2012).

i chciane. W kształtowaniu osobowości dziecka w wieku wczesnoszkolnym i wspomaganiu jego rozwoju powinni uczestniczyć oboje rodzice, zarówno matka jak i ojciec. O ile uznaje się niezastąpioną rolę matki dla prawidłowego rozwoju dziecka i nie budzi ona żadnych wątpliwości, o tyle znaczenie obecności ojca w wychowaniu jest bardzo niedoceniane. Obecność ojca w rodzinie jest istotna dla dziecka w każdym wieku, ale szczególnie ważna jest w młodszym wieku szkolnym, ponieważ wtedy właśnie przypada okres intensywnego rozwoju dziecka na wszystkich jego płaszczyznach: biologicznej, psychicznej oraz społecznej. W tym wieku dziecko charakteryzuje się wysokim stopniem naśladownictwa, dlatego potrzebuje odpowiedniego wzoru i autorytetu zwłaszcza ojca, którego będzie naśladować w dorosłym życiu.

SUMMARY

The importance of the presence of a father for the proper development of children in early school age

Every child needs both loving parents who bestow them real affection and appreciation, they will appreciate and accept them. This will make it feel needed, loved and wanted. In shaping the personality of the child in early school age, and supporting its development should involve both parents, both mother and father. Whilst it is recognized the ir-

replaceable role of the mother for the proper development of the child and it does not raise any doubts about the presence of so much importance in the education of the father is very underrated. The presence of the father in the family is important for children of all ages, but is particularly important for younger school age, because then what accounts for the period of intensive development of the child at all levels: biological, psychological and social. At this age, a child has a high degree of imitation, and therefore needs a model and especially the authority of the father, which will follow into adulthood.

BIBLIOGRAFIA

- Adamski F. (2010). *Wychowanie w rodzinie*. Wyd. Petrus. Kraków.
- Augustyn J. (1998). *Dojrzewanie do ojcostwa*. [w:] *Ojcostwo*. Red. J. Augustyn. Wyd. WAM. Kraków.
- Augustyn J. (2006). *Ojcostwo. Aspekty pedagogiczne i duchowe*. Wyd. WAM. Kraków.
- Błasik A., Dybowska E. (2010). *Rodzicielstwo i jego znaczenie dla procesu wychowania dziecka*. [w:] *Wybrane zagadnienia pedagogiki rodziny*. Red. Błasik A., Dybowska E. Wyd. WAM. Kraków.
- Duda M. (2010). *Kryzys ojcostwa*. [w:] *Odpowiedzialne rodzicielstwo wobec wyzwań XXI wieku*. Red. Duda M. Wyd. Św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej. Kraków.
- Jan Paweł II. (2000). *Adhortacja Apostolska Familiaris Consortio*. Wyd. Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej. Wrocław.
- Jankowska A. (2000). *Ojcostwo końca wieków*. [w:] „Forum Oświatowe”.
- Kociołek P. (1998). *Odkrywanie daru ojcostwa*. [w:] *Ojcostwo*. Red. Augustyn J. Wyd. WAM. Kraków.
- Kornas – Biela D. (2001). *Współczesny kryzys ojcostwa*. [w:] *Oblicza ojcostwa*. Red. Kornas – Biela D. Wyd. Towarzystwo Naukowe KUL. Lublin.
- Kozak S. (1986). *Sieroctwo społeczne*. Wyd. PWN. Warszawa.
- Kułaczkowski J. (2009). *Pedagogika rodziny. Teoria wychowania w rodzinie*. Wyd. Bonus Lider. Warszawa – Łomianki.
- Kułaczkowski J. (2011). *Przygotowanie córki do życia rodzinnego jako zadanie wychowawcze ojca w ujęciu Księgi Syracha*. [w:] „Edukacja, Wychowanie, Resocjalizacja”. Bielsko – Biała.
- Krąpiec M. A. (2010). *Rozważania o wychowaniu*. Wyd. Servire Veritati. Lublin.
- Krucina J. (1998). *Zagubione ojcostwo we współczesnej społeczności*. [w:] „Abba” *Ojciec*. Red. Dec I. Wyd. Papieski Fakultet Teologiczny. Wrocław.
- Lisowska E. (2008). *Pedagogiczna diagnoza rodziny*. [w:] *Zagrożenia współczesnej rodziny*. Red. Lisowska E. Wyd. Kaligraf. Kielce.
- Łobocki M. (2009). *Teoria wychowania w zarysie*. Wyd. Impuls. Kraków.
- Meany J. (2000). *Feministyczny atak na ojcostwo*. [w:] *Międzynarodowy Kongres „O godności ojcostwa”*. Wyd. Światło-Życie. Gdańsk.
- Mierzwiński B. (1999). *Ojciec*. [w:] *Słownik Matżeństwa i Rodziny*. Red. Ozorowski E. Wyd. ATK i Fundacja Pomoc Warszawa – Łomianki.
- Nagórny J. (2001). *Posłannictwo ojca w kontekście współczesności*. [w:] *Oblicza ojcostwa*. Red. Kornas – Biela D. Wyd. Towarzystwo Naukowe KUL. Lublin.

Nowak N. (2008). *Teorie i koncepcje wychowania*. Wyd. Akademickie i Profesjonalne. Warszawa.

Okoń W. (1998). *Wychowanie patriotyczne*. [w:] *Nowy słownik pedagogiczny*. Wyd. Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Warszawa.

Olearczyk T. (2008). *Sieroctwo i osamotnienie. Pedagogiczne problemy kryzysu współczesnej rodziny*. Wyd. WAM. Kraków.

Pospiszyl K. (1980). *Ojciec a rozwój dziecka*. Wyd. Wiedza Powszechna. Warszawa.

K. Pospiszyl. (2007). *Ojciec a wychowanie dziecka*. Wyd. Akademickie Żak. Warszawa.

Pospiszyl K. (1976). *O miłości ojcowskiej*. Wyd. Instytut Wydawniczy CRZZ. Warszawa.

Pulikowski J. (1998). *Warto być ojcem*. Wyd. Inicjatywa Wydawnicza „Jerozolima”. Poznań.

Słownik Języka Polskiego. (1978). *Ojciec*. Wyd. PWN Warszawa.

Stala J. (2006). *Dzisiejsza młodzież powiedziała, że...*. Wyd. Jedność. Kielce.

Śledzianowski J. (2000). *Ach! ten tata...*. Wyd. Karad. Kielce.

Śledzianowski J. (2008). *Rodzina międzypokoleniowa w Polsce na progu XXI wieku*. Wyd. UHP JK. Kielce.

Świerczek A. (2010). *Odpowiedzialne rodzicielstwo w nauczaniu Jana Pawła II*. [w:] *Odpowiedzialne rodzicielstwo wobec wyzwania XXI wieku*. Red. Duda M. Wyd.

Św. Stanisława BM Archidiecezji Krakowskiej. Kraków.

Trujillo A. L. (1998). *Ojcostwo Boga jako model ojcostwa w rodzinie*. [w:] „Abba” *Ojciec*. Red. Dec I. Wyd. Papieski Fakultet Teologiczny. Wrocław.

Więckiewicz B. (2010). *Zmiana wartości dziecka w rodzinie w procesie przemian społeczno-gospodarczych*. [w:] *Rodzina. Wartości. Przemiany*. Red. Ruszel M. E. Wyd. Fundacja Uniwersytecka. Stalowa Wola – Rzeszów.

Witczak J. (1987). *Ojcostwo bez tajemnic*. Wyd. Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych. Warszawa.

Wolicki M. (2010). *Rola identyfikacji w procesie internalizacji wartości w rodzinie*. [w:] *Rodzina. Wartości. Przemiany*. Red. Ruszel M. E.. Wyd. Fundacja Uniwersytecka. Stalowa Wola – Rzeszów.

Vanni A. (2012). *Ojcowie obecni - dzieci szczęśliwe*. Wyd. „W drodze”. Poznań.

Zimny J. *Jan Paweł II i jego troska o dziecko jako dar Boga* (dostęp: <http://pedkat.pl/index.php/256-ks-zimny-jan-jan-pawel-ii-i-jego-troska-o-dziecko-jako-dar-boga>). (29.12.2012).

Zimny J. *Nowe wyzwania wychowawcze* (dostęp: <http://pedkat.pl/index.php/251-ks-zimny-jan-nowe-wyzwania-wychowawcze>). (29.12.2012).

Żak D. *Rola Ojca w aspekcie kontroli rodzicielskiej*, [w:] *Pedagogia Ojcostwa*, Zimny J. (red.), wyd. Instytut Medyczny im. Jana Pawła II w Szczecinie, Nr 3 (2/2011).

„Dzieci bardziej niż inni potrzebują mieć zupełną pewność, że są kochane przez tych, którzy mówią, że je kochają”.

(Quoist Michel)